

OBICEIURI ȘI DATINI PRIVITOARE LA CONSTRUCȚIA CASEI LA ROMÂNII DE LA EST DE PRUT

Eugen BĂZGU*

Abstract

The study discloses practices, beliefs and representations concerning the usage of a natural space by man in order to build a house. Basing on field investigations, accomplished a quarter of century ago, and on surveys among old people, bearers of traditional culture, the author has revealed step by step the customs associated with the building of a dwelling. Due to these cultural practices, the natural space becomes gradually a cultural one and within this process all the actions are related to cosmos. The gestures and ritual objects, used while shaping the space, according to the principles of cosmos, have an important semantic weight, ensuring thus the mediation. The author determines that the sacrifice in the name of the building, in all its variants, doesn't appear in the rituals of building wooden houses, preserved more time in the north of Moldova, a fact that proves the differences of perception of these two essential building materials: wood and stone. Wood is considered alive therefore this quality extends also to the wooden buildings, while stone is considered dead and its usage in the process of building requires, from the point of view of rituals, a sacrifice in the name of the building, in order to ensure thus the life of the people that will inhabit the house.

Keywords: building rites, wood, stone, sacrifice in the name of the building, hallowing the house, the spirit of the place.

Cuvinte-cheie: rituri de construcție, lemn, piatră, jertfa zidirii, sfințirea casei, spiritul locului.

Motivație

Casa, acest spațiu creat de om, chemat în toate timpurile să-l apere nu numai de condițiile atmosferice nefavorabile, ci și să-i asigure confortul vieții private, reprezintă, în viziunea societății tradiționale, un microcosmos, constituit în conformitate cu macrocosmosul**. De aici marea importanță a cercetării casei sub toate aspectele ei constructive, văzute din perspectiva rosturilor pe care i le conferă purtătorii culturii tradiționale.

* Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău – Republica Moldova.

** Prezentul studiu a fost publicat în „Buletin Științific”, ediția a 3-a, Chișinău, 1990, p. 77-96. Versiunea de față a fost revizuită.

În etnografia din perioada sovietică au fost luate în dezbatere doar unele metode și procedee de construcție a casei, tipurile de așezări ale localităților¹, dar au fost trecute cu vederea obiceiurile și datinile ce țin de fondarea, construirea și funcționarea casei. O primă încercare în acest sens poate fi considerată comunicarea prezentată de Silvia Cibotari la conferința științifică a tinerilor cercetători din anul 1984, publicată mai apoi sub formă de scurte teze științifice². Din păcate, caracterul concis al tezelor nu ne permite să apreciem specificul materialului tratat, dar, după cum se vede din titlul și conținutul lor, erau vizate doar obiceiurile și datinile ce țin de punerea temeliei și de construirea casei, fără a se ține cont de obiceiurile și datinile referitoare la funcționarea ei.

Aspectele funcționării casei în sistemul de referință cosmogonic au fost pe larg abordate în lucrările mai temeinice ale cercetătorilor români Mircea Eliade³, Ion Taloș⁴, Ion Mușlea și Ovidiu

¹ M. Ia. Salmanovici, *Жилища коренного населения Молдавской ССР*, în „Советская этнография”, Moscova, nr. 4, 1947, p. 209-233; I. Gh. Kadina, „Народное жилище в современных районах Молдавии”, în *Наш дом*, ediția a II-a, Moscova, 1950; N. T. Moiseenko, *Особенности конструктивных решений сельских жилищ будинків у Молдавії*, în „Вісник Академії будівництва и архітектури УРСР”, Kiev, nr. 3, 1960, p. 17-26; M. Ia. Salmanovici, *Эволюция молдавского жилища*, în „Краткие Сообщения Института Истории и Этнографии”, Moscova, вып. 33, 1960, p. 125-142; Alexandru Zaharov, *Архитектура центральных районов Молдавии*, Moscova, 1960; Ion Hâncu, *Сельские поселения Молдавии XI-XIV вв. в Оргеевских Кодрах Молдавии*, Chișinău, 1960; Pavel Bârnea, *Сельское поселение Молдавии XI-XVII вв.*, Chișinău, 1969; N. T. Moiseenko, *Архитектура сельских населенных пунктов МССР*, Chișinău, 1974; Sergiu Bobok, „Поселения и жилище”, în vol. *Молдоване, очерки истории этнографии искусствования*, Chișinău, 1977, p. 150-175.

² Silvia Cibotari, „Обряды, связанные со строительством жилища у молдаван в XIX-нач. XX в.”, în vol. *Молодежь, наука, производство. Тезисы докладов конференции молодых ученых АН МССР, посвященные 60-летию образования Молдавской ССР и создания Коммунистической партии Молдавии. 18-19 декабря 1984 г.*, Chișinău, 1985, p. 62.

³ Mircea Eliade, „Meșterul Manole și Mănăstirea Argeșului”, în vol. *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 166-193.

⁴ Ion Taloș, *Balada Meșterului Manole și variantele ei transilvănene*, în „Revista de Folclor”, București, tom. VIII (1-2), 1962, p. 22-57; Idem, „Rituri de construcție la români”, în *Folclor literar*, Timișoara, II, 1968, p. 221-262; Idem, *Meșterul Manole*, București, Editura Minerva, 1973.

Bârlea⁵. Plecând de la datinile de punere a temeliei casei, autorii evidențiază într-un grup aparte riturile sacrificiului uman și a simulacrelor acestuia (umbra, păpușa) sau a unor animale (berbec, cucuș, anumite părți ale lor), tratându-le din punct de vedere al demonologiei cosmogonice.

Concentrându-și însă atenția asupra legăturilor dintre sacrificarea omului sau echivalențelor lui și ceremoniile de la punerea temeliei construcțiilor de piatră, autorilor le scapă din vedere un șir întreg de alte obiceiuri și datini legate de alegerea locului, construirea și sfințirea caselor țărănești obișnuite – *de lemn, cu carcasă de furci și nuiele* sau *din lampaci*. Au rămas vădit în afara preocupărilor cercetătorilor obiceiurile și datinile ce țin de funcționarea casei și de realizarea în ea a principalelor etape ale ciclului vieții omului – nașterea, nunta și moartea –, care ar putea contribui la dezvoltarea aspectelor semantice ale locuinței în reprezentările asupra lumii și, deci, la o tratare mai largă a temei enunțate.

Materialul acumulat pe teren și anumite date despre elemente dispărute ulterior din riturile de construcție, puse deja în circuitul științific, dovedesc legătura strânsă dintre aceste datini, ceea ce ne permite să le studiem într-o temă aparte, legată de reprezentările populare despre apariția Pământului și a Universului, structura lor în imaginarul popular, ierarhia viețuitorilor lor. Din acest motiv, tema necesită o elaborare științifică suplimentară în scopul rezolvării mai complexe a unui șir întreg de probleme și a periodizării etapelor esențiale ale evoluției acestor datini în timp.

Dintre lucrările etnografice din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea, care cuprind materiale relevante referitoare și la datinile construcției la moldoveni în general și la basarabeni în particular, trebuie numit manuscrisul preotului A. Smerecinski, din 1848, despre moldovenii din județul Balta⁶, articolele lui Gheorghe Gore despre jertfa mielului⁷, lucrările etnografului și slavistului, originar din Basarabia, Polihronie

⁵ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970.

⁶ A. Smerecinski, *Географические и этнографические сведения о южной части Балтского уезда Подольской губернии и о жителях оных молдаванах*, în Архив Российского Географического Императорского Общества, Sankt Petersburg, Fond XXX, dosar 32.

⁷ Publicate în „Бессарабские областные ведомости”, Chișinău, nr. 16, 1866, p. 3.

Sârcu⁸, ale lui Valeriu Șt. Ciobanu (1930) despre sacrificarea omului la construcția podului⁹, ale lui Petre V. Ștefănuță privind unele datini despre dobândirea bunăvoinței forțelor subterane față de noua construcție (1937)¹⁰.

La baza studiului de față stau rezultatele cercetărilor de teren realizate atât de colaboratorii Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău după chestionare elaborate de noi, cât și cele acumulate de autor în anii 1982-1988. În total, au fost cercetate 92 de sate, dintre care 85 din Republica Moldova și 7 sate românești din regiunea Cernăuți – Bucovina, pentru a putea face comparații mai consistente.

Au fost chestionați în total 119 informatori de diferite vârste, stare socială, sex, dintre care 81 de femei, ceilalți fiind bărbați. Cei mai tineri respondenți aveau vârsta medie de 25 de ani (11 persoane), iar cei mai bătrâni 90 (38 de persoane). Însă cea mai veridică și mai dezvoltată informație ne-au comunicat-o persoanele în vârstă de 55-75 de ani. Bărbații cunosc relativ bine obiceiurile privind jertfa adusă la construcții, când se pune temelie și acoperișul, mai puțin pe cele de la sfințirea casei, iar femeile posedă informații mai detaliate privind determinarea sectorului potrivit pentru construcție: sfințirea propriu-zisă și funcționarea casei.

E cazul să subliniem faptul că, până în hotarele aceluiasi sat, gradul de cunoaștere a acestor obiceiuri diferă la respondenții ce au aproximativ aceeași vârstă, sex și stare socială (6, 15, 17, 19, 21, 24, 31, 34, 43, 49, 51, 52, 77, 78, 80, 81, 89, 90). Din acest motiv, fiind conștienți de acest fapt, vom încerca să restabilim variantele locale comune pentru anumite zone etnografice, generalizându-le, totodată, întru determinarea lor în spațiu și timp.

⁸ Polihronie Sârcu, etnograf, profesor romanist la Universitatea din Sankt Petersburg, născut la 30 iulie 1855 în Strășeni – Lăpușna, într-o familie de răzeși, decedat la 23 iunie 1905, la Sankt Petersburg. Și-a început studiile ca ascultător la Mănăstirea Căpriana, închinată pe atunci Mănăstirii Zografu, unde, pe lângă limba română, grație prezenței mai multor călugări bulgari la mănăstire, învață și limba bulgară. În 1874 debutează, la Chișinău, cu un studiu consacrat obiceiurilor și colindelor de Crăciun și Anul Nou ale românilor din Basarabia. Își continuă studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, apoi la Universitățile din Odessa și Sankt Petersburg, absolvind, în 1878, cu medalia de aur Facultatea de Filologie și Istorie din Sankt Petersburg. După absolvire, este angajat la Universitatea din Sankt Petersburg, fiind trimis, în 1879, într-o călătorie de studii în țările balcanice și în România, cu acest prilej specializându-se în romanistică și studiul limbilor slave de sud.

⁹ Valeriu Șt. Ciobanu, *Jertva zidirii la ucraineni și ruși*, Chișinău, 1938, p. 15.

¹⁰ Petre V. Ștefănuță, „Obiceiuri și credințe de la Nișcani în legătură cu locuința”, în *Folclor și tradiții populare*, vol. II, Chișinău, Editura Știința, 1991, p.127-132.

În cele ce urmează propunem o sistematizare a descrierilor de teren, cu anumite interpretări, pentru a putea puncta repere sigure ale unor practici esențiale în relația oamenilor cu natura, în schimburile dintre cultură și natură.

Marcarea locului și testarea calităților lui

Locul pentru construirea unei case noi se alegea ținând cont de condițiile topografice ale terenului: apropierea lui de drumuri (19a), de sursa de apă potabilă (69, 77a, 78c), de posibilitatea orientării fațadei spre sud (19b, 21a, 30, 54, 78d, 81a, c, 90) sau răsărit (54, 78, 80a, 81c), lipsa oricăror obstacole naturale, adică a unor terenuri puternic accidentate (78c), cum ar fi râpe (18, 77, 78c), alunecări de teren (21b, 65, 49c), pante abrupte sau umiditate excesivă a terenului (12, 22), evident de posibilitatea inundațiilor în timpul viiturilor de primăvară (21a, 78c) și a ploilor torențiale (12, 22), gradul în care acest loc e apărat de vânt (21a). Evitarea tuturor acestor pericole fizice prin amplasarea reușită a locuinței într-un cadru natural adecvat avea să asigure de la bun început o relație benefică între spațiul destinat locuirii și relieful în care acesta începea să se încadreze.

Din perspectiva gândirii magice se considera că e mare păcat a construi casa pe morminte aparte, despre care nu se știa (21a, 22, 30, 47, 59, 65, 77, 81a) sau, cu atât mai mult, în cimitir (10, 12, 60, 72), întrucât se credea că morții se pot răzbuna (10, 59, 69, 72, 78b). Nu-i mergea bine familiei care își făcea locuință pe mormintele pruncilor nebotezați sau îngropați în taină – moroii, – care, pe la miezul nopții, cică își deplâng soarta și suspină jalnic (71), în locul unde se știe că a răposat un om, deoarece acolo rătăcește și revine mereu sufletul lui (59). Aceste terenuri erau deja afectate de spiritul morții și nu puteau asigura echilibrul vieții de care avea nevoie familia. Iată de ce dacă într-o familie care locuia într-o casă nouă se întâmplau mai multe nenorociri, una din explicațiile la care se recurgea frecvent era că această locuință este situată pe loc însemnat de moarte.

Se evitau locurile unde au fost ținuți porcii (31b, 34b), aceștia fiind considerați impuri, asociați doar cu murdăria și neînțelegerea, sau cele cu gropi pentru a se scoate lut (52b) sau unde în vechime a fost vreun *zămnice* (22) – căci aceste locuri erau deja începute, la ele s-a umblat și s-a scos material pentru o altă locuință, deci el nu aveau puterea întregului. Bătrânii nu acceptau să se facă locuință pe *fățare*

(54), căci aceasta, urmare a utilizării ei directe în contextul extragerii boabelor de cereale din spic, ori mai exact – al „*chinului grâului*”, era circumscrisă epicentrului lumii. Ca să precizăm semnificațiile fățării în imaginarul popular trebuie să amintim că farmecele făcute la parul fățării erau considerate cele mai periculoase. La spovedania descântătoarelor preotul le interzicea această practică.

Ca o credință generală axată pe perceperea sacralității spațiului din centru și descreșterea acesteia către hotar, se interzicea categoric a ridica casă pe hotar (10, 59, 82, 90a), *izlaz* (50)¹¹, pe hat, *răzorul pământului* (10), „*pentru că nu-ți mai merge, nu mai ai noroc*” (82). Aceste delimitări spațiale normează încadrarea în spațiu, feresc oamenii de spiritele malefice concentrate în mod exemplar la hotare, pe haturi, pe răzoare. De altfel, din aceleași considerente oamenii erau sfătuiți să nu se odihnească, să nu stea pe aceste limite ale terenurilor.

În satele românești din regiunea Cernăuți (26, 32, 37, 74, 90) se mai păstrează interdicția de a construi pe locul unde au fost tăiați copaci sau arbuști, întrucât generația mai în vârstă încă mai consideră că ei au suflet și pot să se răzbune pe locuitorii casei (37, 90). Și, ca în cazul hotarelor de tot felul, părinții urmăreau cu strictețe ca să nu se așeze copiii pe trunchiul unui copac proaspăt tăiat sau în locul unde a crescut acesta (90d), ca să nu-i pândească pericolul morții. Pentru a curăți locul de spiritul plantei (40), după scoaterea buturugii se semăna în același loc grâu. Peste un an, după strânsul roadelor, puteai să-ți ridici casă nouă fără nici o temere.

Terenul are diferite calități care rezultă din amplasarea sa conform opozițiilor sus/jos, înainte/înapoi, vechi/nou etc. În cazurile când în aceeași zonă unde exista casa veche se construia și o casă nouă, ea trebuia înălțată numaidecât în fața celei vechi, iar dacă lucrul acesta era imposibil, inclusiv din cauza particularităților planimetrice ale terenului, temelia casei noi se punea măcar cu un pas înaintea celei vechi (21b, 32, 50, 78d, 80), pentru ca noua gospodărie „*să meargă înainte*” (33, 83, 85), „*să aibă noroc și să-i meargă*” (78b). Edificarea ei în spatele celei vechi *de facto* însemna că treburile aveau să-i meargă prost (33, 78d). Se interzicea, de asemenea, să mărești sau să

¹¹ Conform reprezentărilor populare, în ajunul zilei de Sfântul Andrei, strigoii și dracii ies pe hat și se bat cu melițele, cf. Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și populare a românilor*, tom. IV, București, Stabilimentul grafic Socecu & Teclu, 1898, p. 58. „Dacă, din neștiință, ea a fost zidită (casa – n.n.), apoi ei umblă hodorogind prin casă și sperie lumea” (*Ibidem*, p. 82).

reconstruiești casa veche în genere sau s-o lărgești mai mult decât ține streășina ei. În caz contrar se credea că această extindere va aduce o nenorocire, adică va muri cineva din familie sau se va întâmpla vreo pagubă mare în gospodărie.

Posibilitatea de a alege sau a procura un loc bun ce ar evita aceste inconveniențe depindea, în mare măsură, de starea socială și de averea celui ce-și făcea casă (12). Cele mai prestigioase erau considerate locurile situate pe un teren relativ neted, în centrul satului, lângă drumurile mari comerciale. Sărăcimea, de obicei, se mulțumea cu locuri mai puțin acceptabile, situate, de regulă, la marginea localității, departe de centru și de drumul principal, pe costișele abrupte sau în văgăuni (12).

Din acest motiv, gospodăriile săracilor erau mai frecvent supuse pericolului alunecărilor de teren, inundațiilor și altor calamități naturale. În general, locul viitoarei construcții se alegea mai aproape de terenurile unde era lut galben, bun pentru construcție, ceea ce ușura mult munca pentru edificarea casei „din nuiete”, „vălătuci”, „ceamur” sau „lampaci” (52b, 81b), mai ales dacă gospodarul nu dispunea de animale de tracțiune. La alegerea locului pentru casă, ca și pentru fântână, era necesar sfatul unuia sau al câtorva oameni bătrâni și respectabili din sat. Astăzi rolul acesta revine și părinților tinerilor însurăței (62, 77).

În afară de alegerea locului după cele văzute, oamenii erau atenți și la cunoștințele, legendele, întâmplările, fobiile transmise din generație în generație și știau dinainte care locuri sunt potențate malefic și aproximativ care sunt relativ curate, neîncepute, neumblate (8, 27, 31b, 63, 82), adică dacă nu s-au manifestat prin ceva rău. Comunitățile rurale practicau și magia imitativă axată pe diverse credințe pentru alegerea locului potrivit.

Tatonarea terenului ales se făcea începând cu seara unei zile, timp semnificativ pentru a soluționa anumite relații cu natura, cu geniul locului, cu spiritele, care, conform credințelor populare stăpâneau acest spațiu. Astfel, în cele patru colțuri ale viitoarei case (2, 30, 34, 38, 83), de cu seară, în gropițe special pregătite (24b) pentru furcile de la colț (10, 24b, 34), în tranșeea pentru temelie, fundație (30) sau chiar la suprafața solului se lăsa peste noapte câte o moviliță de grâu (12, 24b, 31c, 34a), secară (34a, b, 84) sau fasole (30, 83). Dacă în zorii zilei următoare se stabilea că grăunțele (boabele) măcar dintr-o moviliță sunt atinse sau împrăștiate, locul era considerat „necurat” (12, 24b, 31c, 41, 83). Aici nu se mai construia casa (12, 38, 84) sau, cel puțin, colțul din care a fost împrăștiată movilița (34a, b) se muta ceva mai înapoi ori înainte în funcție de direcția în care au fost împrăștiate grânele (12, 24b).

Drept metodă eficientă de control a bunăvoinței forțelor subpământene față de construcția unei case noi era considerat și obiceiul de a lăsa peste noapte în viitorul loc de construcție un gavanoș mare, îngropat pe jumătate, dar neacoperit cu nimic, în care se turnau nouă pahare cu apă (13, 89c). Alteori, în fiecare colț al viitoarei fundații se turna câte un pahar cu apă¹² (8, 12, 24a, 27, 28, 30, 31c) ori în colțul dinspre răsărit se lăsa un pahar cu apă, tot neacoperit, pe trei zile (49b). De cu seară se însemna nivelul apei și dacă, până dimineața, acesta scădea, se considera că locul e ocupat deja și nu e bun pentru construcție (8, 9, 13, 27, 28, 30, 34, 83, 90a, e), iar dacă se ridica însemna că e liber și se poate construi¹³ (9, 13, 24a, 28, 30, 31c, 34, 43a, 56, 69, 90a, e). Apa din gavanoș se măsoară cu același pahar (13), turnând-o prin colțuri și rostind: „*Să fie locul curat ca apa și să ne meargă bine*” (33).

Se luau măsuri și pentru a evita deocherea intenționată a locului de către vrăjitori, pângărirea lui de către răuvoitori, prin îngroparea labei de la cadavrul unei pisici, ori a unui câine (7) sau aruncarea unui os de om ori *chidedice* – panglica cu care se leagă picioarele unui răposat (8), – a craniului unui animal (cal, câine, vacă) sau a unui pumn de pământ de pe un mormânt. Stăpânul viitoarei case, vrând să verifice potențialul locului, instala joi seara vasul cu apă, apoi rămânea să înnopteze (9) sau lega un câine (7) la locul ales pentru edificarea casei.

Unul din procedeele folosite mai rar când se determina dacă e bun sau nu locul ales, consta în luarea unor probe de pământ din fiecare colț al viitoarei fundații pentru practici magice (8, 17, 22, 33), pentru a fi apreciat de o femeie care ghicea în bobii de grâu sau de păpușoi (porumb) (43a, 52b). În cazul unui rezultat pozitiv, grămăjoara de pământ se sfințea la biserică (40, 48, 51e) sau se stropea locul respectiv cu agheasmă (8, 15a, 15b, 74, 81). Un om bătrân (8, 22), bun la suflet (12), stăpânul casei (21, 24a,b, 28, 31c, 67, 77, 78c, 81a, b, 82, 84), nașul (10, 22, 67, 84) sau meșterul (30, 63, 65), după ce își făceau semnul crucii și ziceau „*Doamne ajută!*” (8, 22, 30, 78d, 81b) sau „*Într-un ceas bun și cu noroc!*” (81c), începeau a săpa gropile pentru furcile din colțurile pereților și tranșeea pentru temelia fundației.

¹² În Crocmaz – Tighina se turnau nouă pahare; v. Petre V. Ștefănuță, „Cercetări folclorice pe Valea Nistrului de Jos”, în *op. cit.*, vol. I, Chișinău, 1991, p. 194.

¹³ Obiceiul are o interpretare inversată, mai modernă, în răspunsurile din chestionarele 12 și 24b.

Pentru asigurarea succesului, lucrările de construcție trebuiau să înceapă în prima zi a săptămânii – luni¹⁴ (8, 9, 10, 12, 15b, 18, 21a, 22, 28, 32, 42, 56, 59, 63, 65, 67, 78d, 81a, b, 90a, d, e), întrucât astfel îți „merge mai bine peste lună, săptămână, an” (12, 59, 60, 82). Conform altor convingeri e mai bine să începi joi (10, 15a, 22, 32, 56, 81a, b, 85, 90). Se interzicea categoric a începe marți (12, 22, 32, 56, 85, 90d), „fiindcă marțea-i cu harță” (81a, 83), „îi de năpastă, de patimă” (32, 81c, 90a, c), miercurea (6, 21a) sau vinerea¹⁵, deoarece sunt zile de post (6, 10, 12, 32, 81a, 90d) și secul trage spre puținătate, lipsă de belșug. Se credea că este păcat dacă începi a săpa fundația sâmbăta (15b, 21b, 28, 31, 50, 54, 56, 59, 63, 78a, 81a, b, 82, 85, 90a), care era rezervată celor morți, duminica (10, 18, 21a, 22, 24a, 32, 59, 63, 77, 78c, 81b, 84, 85), care era rezervată celor sfinte, ca și oricare altă zi de sărbătoare (78)¹⁶.

Încă prin anii '30 ai veacului al XX-lea celui care instala prima furcă din colț (se începea de la colțul de răsărit) i se oferea, pe un scăunel sau pe masă, un pahar cu agheasmă și o lumânare (89b). Acesta turna agheasma și apoi picura cu ceară la baza furcii (89a, b). După ce stingea lumânarea, i-o dădea stăpânului, care o păstra după icoană și o aprindea numai pe timp de furtună sau grindină (12, 89b), socotind că ea poate apăra de rele. Când bătătoreau pământul în jurul furcilor se urmărea cu strictețe să nu nimerească în gaură vreo pietricică, altfel „gospodăria va merge ca din chiatră” (34, 56), adică va merge rău.

¹⁴ Potrivit datelor etnografice ale cercetătorilor basarabeni din secolul al XIX-lea, Alexandru Zasciuk, Piotr Pliusnin și Zamfir Arbore, *țaranca basarabeancă luna nu dă nimic din casă, ca aceasta să nu-i sărăcească, nu numără și nici altora nu le permite să numere ceea ce are în gospodărie spre a evita pierderile* (Alexandru Zașciuk, *Военно-топографическое описание Бессарабской области*, Sankt Petersburg, 1863, vol. I, p. 120; Piotr Pliusnin, *Бессарабия*, Sankt Petersburg, 1889, p. 21; Zamfir Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, București, 1898, p. 173). Vezi, de asemenea, informația conform căreia „lunea e cea mai nefericită și grea zi, în această zi nimeni nu începe nimic, nu pleacă de acasă undeva departe și chiar nu pune nici o afacere la cale. În primul rând, nu se numără banii, vitele, roada, deoarece nu va avea succes în privința lor” (Polihronie Sârcu, „Из быта бессарабских румын”, în vol. *Живая старина за 1913 г.*, Sankt Petersburg, 1922, p. 49).

¹⁵ Totuși, în unele sate se consideră că e bine de început construcția chiar miercurea sau vinerea (54, 67), dar nu se poate începe în celelalte zile ale săptămânii (22, 28, 67, 77 a, b).

¹⁶ În ultimele trei decenii ale existenței RSSM (1960-1990), când singurele zile de odihnă erau doar sâmbăta și duminica, pretutindeni se admitea să începi construcția casei inclusiv sâmbăta, dar niciodată duminica.

Sub temelia casei – în șanțul proaspăt sau în gropile pentru furcile de colț – puneau obiecte simbolice considerate a fi intermediari benefici: monede sau bani de hârtie, grâu, secară, fasole, făină de grâu, pâine, prescură, o gărăfioară cu apă, o sticlă cu agheasmă, untdelemn sau ulei vegetal, o lumânare arzând sau o candelă, busuioc, flori vii. Aceste obiecte vin să confere locului belșug, bunăstare, înțelegere, întemeiere în bine. Sau puneau umbra unui om, o păpușă de petici sau pănuși, un berbecuț viu sau un cucuș, gânsac, un cap de cucuș, pene de găină –, acestea amintind de sacrificiul de sânge. Pentru a nu mai măsura și alte spații, gest ce ar conduce la afectarea rânduirii casei –, așezau prăjina cu care s-a măsurat planul casei, dar și sarea, vinul, rachiul ca elemente ale belșugului alimentar; o hârtie pe care a fost însemnat anul construcției, tămâie învelită în hârtie, vechi icoane pe hârtie, cruciuliță¹⁷.

¹⁷ Mai puneau următoarele: un pahar în care aruncau câteva monede, o cruciuliță din lemn de 10-15 cm, o sticlă cu agheasmă, prescură, pene, o candelă ce arde cu untdelemn (66), o candelă sau o lumânare arzând, sare, boabe de grâu, vechi tablouri pe teme religioase, copeici, o sticlă cu ulei, tămâie învelită în hârtie (51a), grâu, lână de oaie, păr de vită (1). În colțul de răsărit, în stânga de la intrare, se puneau o batistă albă, pe care turnau boabe de grâu și puneau pene de găină, zicând „Tatăl nostru” de nouă ori la rând (8). La temelia viitoarei construcții se mai puneau prăjina cu care s-a măsurat casa sau o păpușă din petici (92), grâu, pâine, sare, bani, iar la construcția unei case de locuit sau a unei biserici de zid umbra furată a unui om, care se crede că va muri în scurt timp, peste un an-doi (72); la construcția unei mănăstiri de zid se puneau umbra furată a lui Mihail Sadovici din Beredei (3); la construcția unui beci de zid – umbra stăpânului (29). În 1985, curățind parterul mănăstirii rupestre Țipova (Horodiște), sub nivelul podelei arheologul Al. Vâșoțki a identificat un schelet de femeie, mănăstirea de întemeiere fiind de bărbați (20). La construcția unei mănăstiri de zid înzideau: un berbec viu (82), un berbec bălan, fără cusur fizic, grâu, un pahar de apă (44). Când se făcea temelia unui cuptor se puneau un cap de cucuș, altfel trebuia să decedeze cineva din familie (90d), un ou încondeiat sumar, dar cu notarea prețioasă a anului încondeierii oului (1879), deci și a construcției cuptorului, identificat de subsemnatul la 45 cm de la nivelul podelei, în timpul demontării temeliei cuptorului, după cumpărarea casei autorului, în 1984 (13); prin colțuri vărsau grâu din primul snop al recoltei din anul precedent (12). În cele patru colțuri ale casei puneau câte o candelă arzând (măsură preventivă de purificare, pentru evitarea neplăcerilor, în caz dacă, totuși, locul e necurat), grâu, copeici (bani mărunți sovietici), pene (18); boabe de grâu sau de secară, busuioc, pene (52b); fasole, pâine, busuioc, bani, pene (83); boabe de grâu, pene, copeici (70, 89b); o candelă cu ulei, un pumn de grâu (51); o candelă mică arzând, boabe de grâu, copeici (15b); boabe de secară, copeici, pâine (19c); copeici, grâu, o cruce de lemn (27); bani, grâu, o bucată de materie „să fie cu noroc” (31a, b); bani, grâu, pâine, sare „ca să le meargă toată viața” (31b); în colțul de răsărit – bani, boabe de grâu (76); grâu, fasole, copeici (30); copeici, busuioc (60); bani, boabe de grâu (68); o candelă, boabe de grâu, sare, copeici (35); o candelă arzând, un bilețel în care e scris anul construcției,

Jertfa unui suflet apare comună pentru întreg arealul. Din cele enumerate mai sus, în funcție de ofrandă, putem distinge câteva grupe mari de sate ce pot fi grupate după criteriile teritoriale.

Primul grup de localități cuprinde nordul Republicii Moldova (fostul jud. Hotin) și se caracterizează prin punerea la fundație a boabelor de grâu, uneori de secară, stebelor de busuioc, aghesmei, penelor, banilor (Briceni, Ocnița).

Al doilea grup de localități cuprinde sud-estul părții centrale a republicii. La temelie se pun boabe de grâu, o lumânare sau o candelă arzând, cu untdelemn, bani metalici (Rezina, Orhei, Strășeni, Ialoveni, Căușeni, Călărași, Hâncești).

Al treilea grup, intermediar, între zona centrală și cea de nord, amplasat preponderent de-a lungul Prutului (Nisporeni, Ungheni, Fălești), unde se pun boabe de grâu, agheasmă, bani metalici, pene; și de-a lungul Nistrului, unde însă ritualul de a pune pene la temelie nu e cunoscut (Rezina, Camenca, Soroca).

Al patrulea și al cincilea grup cuprind satele românești din regiunea Cernăuți (actualmente, Ucraina) și din sudul Moldovei, inclusiv cele înglobate în regiunea Odessa – Ucraina, unde riturile diferă într-o oarecare măsură de cele din centrul Moldovei. Astfel, în regiunea Cernăuți, înainte de a începe construcția, se pun monede sub pietrele din cele patru colțuri, iar boabe de grâu, agheasmă, tămâie se pun mult mai târziu, înainte de a sfinți casa, în niște găuri, special sfredelite în bârnele temeliei (32, 37, 45) care imediat sunt astupate cu căluș din lemn de tisă. În raionul Vulcănești și, parțial, în Cahul, unde trăiesc, preponderent, urmași ai ciobanilor transilvăneni, mocani, stabiliți aici

aldămașul pentru zidari, care este luat de meșter, boabe de grâu, agheasmă (5); grâu, un pahar de apă (33); busuioc, grâu, monede „ca să meargă bine-n gospodărie” (22); în groapa furcii de răsărit a carcăsei de lemn a casei – grâu, un pahar de apă, bani, o lumânare și un ștergar pe care îl lua meșterul (56); prin colțuri – grâu, un gavanos cu untdelemn (10); boabe de grâu, bani, o candelă arzând (42); secară, bani (52); boabe de grâu, copeici, zahăr, pene, agheasmă, patru pietre mari (49a, b, c); agheasmă, prescură, copeici sau bani de hârtie (16); copeici, boabe de grâu (46); câte o gărăfiară cu apă, untdelemn, boabe de grâu (73); grâu, ulei, agheasmă, pâine, prescură, copeici (62); boabe de grâu, ulei, vin, prescuri (4); copeici (47); copeici, o candelă arzând, cu untdelemn, boabe de grâu, bani (78a, b, d); bani (67); un gavanos cu untdelemn, sub el – grâu (2); o candelă arzând, grâu, bani sub prag, monede (64); grâu, mac sfințit, semințe de flori ce le înmuiau în agheasmă și le semănau pe perimetrul șanțului de temelie, o candelă (48); agheasmă, o candelă arzând, copeici, untdelemn, grâu (21a, b); prin colțuri – câte un vas cu apă, o candelă arzând, grâu, păpușoi (porumb) (77a); pâine și sare (59).

prin secolele XVIII-XIX, ritualurile punerii temeliei și ale înălțării casei, ale sfințirii acesteia sunt destul de sărace. Totuși, anume în aceste zone mai sunt vii amintirile despre ritualul jertfirii unui suflet viu: berbec sau cucuș.

Oricum, pentru toate zonele sunt caracteristice trei componente: *boabe de grâu, apă și monede*. Fiecare component în parte are substituenți de valoare, apropiați după origine, conținut semantic sau destinație. Cei mai mulți substituenți au boabele de grâu, ele fiind, cumva firesc, cel mai des folosite, aproape în permanență, peste tot, fapt care denotă o vechime considerabilă a acestui obicei. Grâul poate fi înlocuit cu secară, rareori cu fasole, făină de grâu, pâine, o hrincă de pâine, prescură. Drept componente episodice, apărute mult mai târziu, pot fi depistate: sarea (51, 72, 81), zahărul – „*să aibă omul de toate la gospodărie*” (19b), vinul (14), o foaie de hârtie în care se indică anul construcției casei (5), macul sfințit și alte flori (48, 81), o vergea de fier la temelie – „*ca să fie gospodăria tare ca șeru (feru)*” (65) ori să fie ferită „*de fulger*” (8).

Existența unui spectru foarte larg de componenți și substituenți ai lor denotă importanța jertfelor aduse pentru îmbunarea forțelor subpământene (*genius loci*), în scopul asigurării securității membrilor familiei, căci întemeierea reușită a casei, în special a temeliei ei, este echivalentă cu punerea „temeliei vieții” (17) a noii unități sociale – familia.

Construirea pereților și acoperirea casei

Importante sunt și obiceiurile legate de terminarea construcției, menite să asigure „*grâu și lumină în casă*”, „*pâine, unt și lumină*” (5), „*spor la gospodărie*” (14) și „*viață bună*” (62). Boabele de grâu se înzideau la temelie ca „*să fie pâine*” în gospodărie (15a, 18, 30), „*noroc*” (55), „*bogăție*” (83), „*podul plin*” (68). Se puneau fasole ca „*să fie lume, oaspeți în casă*” (84), pene de pasăre ca „*să meargă în gospodărie ușor*” (52b, 62, 83), bani¹⁸ „*pentru avere*” (24a, 80b, 90), o candelă aprinsă „*ca nu cumva locul să fie necurat*” (18). În același scop, de îndată ce meșterul mai mare înfigea hârlețul în pământ, în vederea

¹⁸ După toate probabilitățile, obiceiul de a pune monede în colțul de răsărit al casei este foarte vechi. În timpul demolării unei case străvechi din satul Bălănești (jud. Iași, azi în raionul Ungheni), în colțul ei de răsărit, sub piatra de temelie, s-a găsit o monedă mare turcească de argint (*curuș*) din secolul al XVIII-lea (inf. Ion Bălțeanu, n. 1956, muzeograf). Întrucât moneda era ca și nouă, se poate conchide că ea s-a aflat prea puțin în circulație și, putem conchide cu certitudine, a fost pusă în temelia casei la scurt timp de la data emisiei ei, undeva în secolul al XVIII-lea.

începerii săpării șanțului pentru temelie, i se aducea în dar un colac cu un prosop (27, 63, 81a, b, 86, 91), o lumânare aprinsă (77, 81a), o găină albă vie (56) sau o găină de orice culoare (12, 56), un cucuș (81a); tuturor meșterilor (86), când terminau de săpat sau de zidit temelia (27, 31a, b, c), li se dădea câte un cucuș viu alb sau roșu¹⁹ (8), doi colaci împlețiți în șase sau în opt vițe (numaidecât, cu pereche), acoperiți cu un prosop (5, 28), „ca tinerii să trăiască toată viața în pereche” (49b).

Cele mai puține obiceiuri se înregistrează la clădirea pereților, deoarece, după cum afirmă un informator, „*la pereți nu se pune nimic, ca să ai pus dedesubt*” (16b). În unele sate există însă obiceiul de a instala, pe măsura înălțării pereților, o cruciuliță mică de lemn făcută de meșteri (15a, 54, 57, 61, 66, 86), care, după terminarea lor, se instala deasupra ușorului (81a). De această cruciuliță se prindea câte un prosop pentru fiecare meșter aparte și câte doi colăcei împlețiți în șase (78b). În esență, aceste obiceiuri provin, totuși, din ritualul instalării căpriorilor, acoperișului și nu s-au constituit aparte.

Înainte de a ridica căpriorii, rudele apropiate intrau în casă (78b) și întindeau „*masa casei*” (67), unde serbau „*vârful casei*” (12). Tot atunci, stăpânii casei ce se construia primeau în dar cereale, bani, un cupon de material textil (5, 74), păsări (12) de culoare roșie (56). Lor li se ura să trăiască bine, fericit „*viață cu dulceață*”, „*să aibă minte la gospodărie*” (78d). Meșterii erau ajutați să ridice și să „*înțâneze*” căpriorii, după care li se înmâna un colac mare, copt în patru vițe, special pentru ei (12, 63), cu diametrul de până la 60 de cm și chiar mai mare (12) sau, mai des, de dimensiuni obișnuite (60, 63), legând de el un prosop sau o batistă.

De stinghia primului căprior dinspre răsărit sau a ambelor căpriori din capete (89a), la mijloc (78c, 80a, b), se prindea în cuie o cruce de lemn (6, 8, 9, 15b, 16, 19a, 21a, b, 22, 28, 30, 31a, b, 47, 48, 49c, 50, 52b, 56, 58, 59, 60, 61, 63, 66, 67, 69, 70, 72, 77, 78a, b, d, 80a, b, c, 85a, 90a, d, 91), „*sfânta cruce ce-o ajutat*” (18, 27, 30); pe stinghie aruncau (51c, 80b, 91) sau legau un prosop (6, 8, 9, 15a, 16, 19a, b, 21b, 27, 28, 30, 35, 48, 50, 56, 67), o batistă (28, 49b, 78d), un cupon de materie (textile)²⁰ (31b), un smoc de busuioc (8, 10, 16, 18, 47, 48, 50, 54, 56, 60, 62, 63, 70, 77, 78d, 81a, b, 90a), colaci (28, 31b,

¹⁹ Numai nu negru pentru că negru îi dat dracului și nu merge ghine la tineri (56).

²⁰ Din anii '80 ai secolului al XX-lea, datorită abundenței materiei de fabrică, prosoapele țesute de casă își pierd funcția lor rituală și sunt înlocuite treptat cu cămăși, batiste frumoase, materie, fiind mai practice și preferabile din punct de vedere utilitar de către meșter.

49b, 70, 77) și flori vii (6, 16, 56, 62, 90b). Toate acestea se legau cu o ață roșie de lână (6, 8, 18, 50, 52a, b, 54, 60, 63, 77).

Prosopul, batistele, colacii rămâneau acolo până seara, dar nici într-un caz peste noapte (49c, 80b). Din acest motiv, meșterii făceau tot posibilul ca să termine instalarea căpriorilor seara (80b). În colțurile prosopului uneori se legau niște bani – bacșiș pentru meșteri – o rublă²¹, 2 sau chiar 5 – „*cât îți lasă inima*” (16, 21a, 54, 56, 62, 63, 81a, 90b, d). După terminarea carcusei, în afară de colaci, pâinea cu sare, cămeși, prosoape, meșterilor li se înmâna un cucoș viu (8, 12). Prosoapele erau aruncate peste pragul ușii de la intrarea în casa nouă. Crucea de lemn de pe stinghia căpriorului (30, 31, 66, 91), împreună cu busuiocul și lână roșie, „*rămân pe veci acolo*”, ca garant al bunăstării acestei case în viitor (12, 19a, 48). În satele din regiunea Cernăuți și în unele sate din nordul Moldovei (89), cruciulițele se băteau la ambii căpriori de la extremități.

E de menționat faptul că în satele din raionul Camenca (24, 84), acolo unde interferențele moldo-ucrainene sunt foarte puternice, aproape că nu s-a păstrat nici un element din obiceiurile descrise mai sus.

După acoperirea casei, o altă etapă importantă era punerea lutului la pod. În acest scop, într-o sâmbătă se făcea o clacă (16, 92), la care veneau rude apropiate, prieteni, consăteni. Înainte de a începe claca, stăpâna făcea din lutul destinat pentru pod o machetă a casei, rostind urări sie și familiei sale: „Să trăim bine în casa asta, casă de copii, bogată”. Pe urmă lua un boț de lut și-l arunca în pod (52a). Sus, pe nuielele podului, urca nașa (6, 16, 18, 41, 48, 54, 62, 69, 70, 83), stăpâna (28, 31a, 49a, 56, 62, 81a, 84), părinții (62, 81), bunica (24b, 82) sau oricare femeie, dar în mod obligatoriu și ea și soțul ei să fie la prima căsătorie (6). Nașa dăruia finei un talger cu grâu, păpușoi (porumb) (25), flori vii (25, 48, 89a) sau alte lucruri (25, 48). La rândul ei, tânăra gospodină își cinstea nașa și celelalte femei cu vin de casă (16, 56). În unele sate, ritualul cinstirii femeilor cu vin (7, 16, 25, 78c, d, 89a) și gustărică (25, 78) era în grija nașei, care aducea la clacă un castron cu mâncare, plăcinte, o garafă cu vin (69).

După cinstire, în colțul de răsărit al podului (16, 41, 48, 62, 69, 89a), nașa pune primul boț de lut (6, 18, 48, 54, 70, 73, 89a), iar sub el bani (11, 48, 69, 70, 78d, 84, 96), mai rar grâu (41, 89a), o hrincă de pâine (68), o candelă (41), sare (60), pahar cu vin (6) sau câte o floare în fiecare colț, începând cu cel de răsărit (23), însă, de cele mai multe ori, nu

²¹ Rublă – unitate monetară aflată în circulație în Basarabia în perioada țaristă (1812-1918) și sovietică (1940-1941, 1944-1991).

puneau nimic. Toate acestea erau însoțite, ca la nuntă, de chiuituri (54, 70, 78c, d, 89a). Dacă primul boț de lut îl lipea o altă femeie, apoi ei i se dăruia un prosop ori un cupon de materie (textile) (83). Înainte de a începe ungerea pereților casei, gospodina era udată cu apă ca să-i fie casa bogată (6). Unsul îl începeau de la colțul de răsărit (18, 31c, 48, 54, 56, 82), fiind realizat de nașă (81), dar îl putea termina orice femeie într-un colț oarecare (52a), în tindă, lângă ușă (54) sau lângă prag (83). Femeii i se dăruia o batistă ori o pestelcă/șorț (52a, 83). Este evidentă în aceste gesturi magia începutului și a sfârșitului axate pe asigurarea binelui.

Sfințirea casei

Când casa era gata pentru a se trece cu traiul aici, mai întâi lăsau să „*mâie*” (să înnopteze) în ea o mătă neagră (5, 43a), un cucoș sau o găină (1). Uneori rămânea să doarmă „*un om bătrân, numaidecât parte bărbătească*” (38, 92) sau cineva din părinții tinerilor însurăței (32). Dacă peste noapte nu se întâmpla nimic rău cu ei, se mutau cu traiul toți membrii tinerei familii²².

Primii intrau în casă stăpânii (15b, 21b, 43b, 72, 80a), cu colaci în mână, acoperiți cu un prosop (5), având un vas cu agheasmă (15b, 49b); după ce se închinau în tuspătru părți, stropeau încăperea cu agheasmă. În casă nouă nu se intra la început de lună, ci doar în a șasea sau a șaptea zi a ei (80a). Dacă în casa recent populată, primul va intra un om bun, străin, care nu are legături de rudenie cu gospodarii casei, se considera că „*în gospodărie toate vor merge strună*”, iar dacă va intra un om rău „*lucrurile vor merge spre rău*” (80b).

Următoarea etapă importantă la casă nouă era sfințirea și binecuvântarea ei. Gospodarii sfințeau casa în funcție de faza în care se afla luna, dar neapărat într-o zi de sâmbătă²³, deoarece aceasta este ziua pomenirii morților (6, 81a), sau duminica (65, 81a). Dintre celelalte zile ale săptămânii era preferată joia. Cel mai potrivit timp pentru sfințirea casei, ca și pentru punerea temeliei ei (12, 54, 91), este considerată perioada când se împlinește luna: „*Să fie lună plină, să meargă și în casă din plin*” (12, 21b, 77, 90). Dar nicidecum când luna e în scădere. De regulă, casa se sfințea toamna, mai rar primăvara. În zorii zilei, când urma să fie sfințită, primului bărbat străin care trecea pe lângă casă i se

²² Ion Taloș, *Meșterul Manole*, p. 92-93; Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, passim.

²³ În această zi se interzicea să coși haine, deoarece ele aveau să-i servească celui care cosea pentru înmormântare.

dădeau un cucuș viu și doi știuleți de porumb (31b); preotului poftit să sfințească locuința (8) îi dăruiau o găină albă sau roșie.

La început, preotul, împreună cu dascălul, înconjurau de trei ori casa. În urma lor mergea stăpânul, care ducea o pereche de colaci, și stăpâna, ținând în mâini o icoană. După ce intrau în casă, ridicau masa de trei ori, ca și la pomenirea morților. Preotului și dascălului li se dăruia câte un prosop, cu o lumânare aprinsă. La sfințirea casei erau poftiți oameni bătrâni și respectabili (48, 49b), rude apropiate (8, 16, 21b, 27, 31a, b, 32, 59), vecini (1, 8, 21b, 27, 31, 33), meșterii ce au lucrat la casă (16, 85). Rudele veneau cu găleți pline cu boabe sau grăunțe de culturi agricole (50, 54, 78b), un cucuș sau o găină vie (63, 94). Se pregătea numaidecât coliva rituală (15a, 18, 19a, b, c, 21a, c, 27, 31a, 32, 33, 42, 49a, 50, 54, 56, 66, 70, 77d, 81b), grâu fiert (31b, c, 54, 81a), pisat, în prealabil, într-o piuă de lemn (21a), din „*grâu roșu, arnăut*”, curățit de coajă (77), iar dacă acesta lipsea, foloseau orice altă specie de grâu. Restul bucatelor trebuiau să fie, în mod obligatoriu, „cu aburi”, adică fierbinți (33, 56, 62, 81b).

În legătură cu aceasta trebuie menționat faptul că, potrivit răspunsurilor la chestionarul din anii 1884-1885, alcătuit de Bogdan Petriceicu Hasdeu²⁴, *stahiile* – umbra omului sau a unui animal jertfit la construcția clădirilor din piatră – de obicei trăiesc și se hrănesc cu aburi de la mâncarea lăsată special pentru ele de gospodar peste noapte. Neglijarea acestei obligații de către stăpânul casei ori de familia sa era pedepsită de stafii prin slăbiciune ușoară, îmbolnăvire sau chiar moarte prin sugrumarea stăpânului sau a unuia din membrii familiei²⁵.

Potrivit unei credințe populare, cu aburii ce se ridică de la mâncarea rituală, de pe masa de pomenire se hrănesc toți morții (33, 51d, 81b), adică rudele apropiate răposate, pe care membrii familiei, de obicei, le știau și îi țineau minte până la a noua sau a zecea generație²⁶. Toți ceilalți străbuni plecați din lumea asta în timpuri mai vechi, imemorabile, sunt cunoscuți sub un singur nume – *moșii*. După motivele

²⁴ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 230 și 235.

²⁵ *Ibidem*, p. 236.

²⁶ Gheorghe Madan, *Răsunete din Basarabia*, Chișinău, 1935, p. 27. Descriind traiul locuitorilor satului Trușeni de la veacului al XIX-lea, autorul subliniază că aici exista frumosul obicei de a se numi respectuos unul pe altul după genealogie, cum ar fi „*Chiru lui Mitachi a lui Onofrei Chirică a lui Darii a lui Grigoraș Madan*” sau „*Simionaș a lui Vasile a lui Ștefan a lui Dumitrachi Roșior*”. Astfel de incursiuni în genealogie întâlnim și în actele moldovenești din Evul Mediu și în urcele privind dreptul la folosirea pământului.

unei vechi povești basarabene, un om înhumat din întâmplare (de viu) a reușit să supraviețuiască până a fost salvat doar datorită aburilor cu care se hrănea, aceștia provenind din mâncarea rituală lăsată pe mormânt de către rudele sale²⁷.

Colivă și mâncare caldă, cu aburi abundenți, de regulă găluște (*sarmale*) (16, 19b, 54, 62, 81a), preparate din boabe de grâu, și comăndarea (*comăndul*) (31b) se pregăteau la toate sărbătorile legate într-un fel sau altul de pomenirea răposaiților și, mai ales, a moșilor cinstiți de popor într-un mod deosebit. Acestea sunt și praznicele întru pomenirea răposatului la trei zile după moartea lui, la a noua și a 40-a zi, cele de un an, de trei și de șapte ani sau de cinstire a moșilor în ajunul Crăciunului (27, 54, 78d, 81c), Anului Nou (78d), de Bobotează, de Florii, de Paștele Blajinilor, de „Probajnic”, de Sfântul Macovei (31, 54), la Sâmedru (54), Sfântul Toader (78c, 81c), Sfântul Gheorghe (59), Arhanghelul Mihail și, firește, de Sâmbăta morților (18, 78c, 81a, c).

E de remarcat faptul că, în multe sate, meșterilor invitați la sfințirea casei li se da de pomană la colțurile casei (19a) sau la praznic, întru amintirea moșilor (31), pomul vieții (51, 81c, 85), împodobit cu un prosop (90), haine, colaci și lumânare (49c, 51d); uneori, li se mai da câte un cucuș (90a) și patru căldări cu apă. Celorlalți invitați, fiecăruia în parte, li se da câte un colac (9, 19a, 21a, 34, 50, 62, 70, 81, 81b, c, 82, 92), împletit în două (27, 30, 43b, 59) sau în patru (12), un pahar cu apă²⁸ (12, 15a, 16, 21a, 33, 34b, 59, 81b, 92), prosop (27, 49b, 59, 70, 81b, 89a) sau o batistă (16, 81), cămașă (31) și o lumânare aprinsă (12, 15a, 19a, 21a, 27, 30, 33, 50, 78b, 81b, c, 82, 92). Dacă meșterii nu erau invitați, pomul se dăruia altor persoane (9, 15a, 18, 56).

Sfințirea casei are elemente asemănătoare cu cele ale pomenirii morților. Majoritatea celor întrebați despre aceste asemănări au răspuns că aceasta e și un fel de pomenire în amintirea părinților sau a rudelor apropiate care au răposat. Aici vom preciza că acei care își construiesc casă, fiind, de regulă, tineri, nu au rude apropiate răposate. După părerea noastră, acesta nu e un ritual de pomenire a tuturor răposaiților pentru a-i îmbuna, ci mai degrabă o reminiscență a unui vechi obicei aparte de pomenire a sufletului omului sau animalului jertfit pentru animarea casei. Credem că sensul și semnificațiile acestui ritual s-au pierdut cândva pe la mijlocul secolului al XIX-lea.

²⁷ Valentin Zelenciuk, *Очерки молдавской народной обрядности*, Chișinău, 1959, p. 78.

²⁸ În satul Șerbac (92), cel poftit, după ce bea o parte din apă, vărsa restul în direcția casei, pentru a curăța locul de duhurile rele.

Este important să urmărim aceste obiceiuri după rezultatele cercetărilor de teren întreprinse în satele românești din regiunea Cernăuți, unde predomină construcțiile din lemn. Aici se credea, până nu demult, că pomul are suflet ca și omul și atunci construcțiile de lemn, spre deosebire de cele din piatră, nu au nevoie de însuflețire prin jertfirea unei ființe vii, fie om sau animal²⁹. Anume în acest mod explicăm lipsa aproape totală, în această zonă, a ritualului de pomană la sfințirea casei. Astfel, devine evidentă legătura dintre tradiția dăruirii colacilor, apei, lumânării și ritualul jertfirii la zidirea unor construcții din zid. Ulterior, acest obicei a reușit să pătrundă și să se integreze aproape total în riturile de zidire a construcțiilor țărănești la zidirea cărora, în afară de lemn, se folosea în exclusivitate lutul, în diferitele sale aspecte: ungerea cu lut a carcaselor împletite din nuiele și vreascuri, ceamurul tehnic, vălătucii, formarea de *lampaci* etc.

În mai multe localități, sfințirea casei se făcea în funcție de etapa construcției, începând cu alegerea locului (17, 49a, 51e, 72, 81a, b, 91, 92), luarea probelor de pământ din unul (49b, 51e) sau din cele patru colțuri ale viitoare case, înainte de a pune fundamentul (48, 54, 56, 85), după terminarea zidirii, când casa încă nu e „muruită cu lut” (15a, 33, 51e), când a fost muruită (33, 51e, 56, 72), sau după ce a fost văruiată (33, 51e, 54, 56, 72) și ultima oară – chiar înainte de a trece cu traiul în ea, într-o sâmbătă (31b, 54) sau duminică, înainte de răsăritul soarelui (54). De multe ori, ultima etapă de sfințire a casei e suprapusă unui ritual mai arhaic al intrării în locuință (casă nouă). Deja la începutul secolului al XX-lea, aproape nicăieri nu se mai respecta ciclul deplin al ritualurilor, cu excepția a două-trei momente descrise mai sus.

În majoritatea satelor se considera că e mai bine să sfințești casa „pe lut” (12, 15a, 18, 21a, 22, 28, 56, 59, 72, 78, 91) și nu „pe var” (12, 22, 23, 33, 91), întrucât „*casa-i de lut și omul tot de lut a fost făcut*” (22) și pentru că „*îi mai cu noroc*” (21a). Destul de interesante în această privință sunt mărturiile din 1848 ale preotului A. Smerecinski despre moldovenii din județul Balta, regiunea Podolia: „*Ridicându-și casă nouă, moldovenii o ung cu lut galben, atât pe dinăuntru, cât și pe dinafară, socotind că acesta e un semn de noroc și lasă casa așa pe trei ani*”³⁰. Tot din același manuscris aflăm că „*odaia lor de locuit era lipită permanentă cu lut alb [humă], iar de la dușumea în sus pereții erau*

²⁹ D. Zelenin, *Тотемы-деревья в сказаниях и обрядах европейских народов*, Leningrad, 1937, p. 173.

³⁰ A. Smerecinski, *op. cit.*, nr. 138, f. 1091.

vopsiți cu lut galben. [...] *Dușumeaua e unsă cu lut galben sau cu lut cu balebă și presărat cu nisip galben*³¹.

Obiceiul de a unge casa cu lut denotă faptul că lutul avea anumite funcții rituale de o deosebită importanță semantică. În orașelul Storojineț, regiunea Cernăuți, primăvara, când vaca e scoasă prima dată la păscut, pentru ca să nu se deoache, i se lega la gât și la coadă o ață roșie de lână, iar pe șira spinării îi puneau puțin lut *ras de pe dușumea*. După credințele populare apocrife din Moldova (22) și Bucovina, Adam și Eva au fost făcuți din lut, pământul, concomitent, fiind și bărbat și femeie. Bărbatul e suprafața pământului, care e prelucrată de plugar, iar femeia e partea lui dedesubt, lutul unde odihnesc oasele morților, care se află sub protecția stratului bărbătesc³².

Pământul se spurca, de regulă, în urma umblării pe el a unor oameni vicioși. De exemplu, acolo unde călca o vrăjitoare sau o femeie cu capul descoperit³³, precum și femei care trăiau în desfrâu, pământul ardea până la șapte arșini, iar sub cel care a păcătuit cu o preoteasă³⁴ – până la nouă coți. Pe unde merg femeile acestea, toate se dărâmă, se încălesc, încât nu mai găsești noroc. Călcând într-o urmă de această socotită spurcată, vaca rămânea stearpă. Nu se permitea să trimiți femei desfrânate în câmp la prășit, deoarece din urma lor nu mai crește nimic³⁵. Femeilor lehuze li se interzicea cu strictețe, timp de 40 de zile, până la molitvă, să meargă la fântână după apă ori în grădină, deoarece pe unde călca piciorul lor totul se usucă (19a, 78).

Deci, stratul de pământ fertil de la suprafață poate fi spurcat cu ușurință în virtutea circumstanțelor, independent de voința oamenilor, iar cel din subsol – de lut – era protejat contra acestor influențe nefaste de grosimea stratului superior și, din acest motiv, era curat, sacru și întotdeauna putea primi spre odihnă veșnică, oasele răposaiților cuvioși³⁶.

³¹ *Ibidem*, f. 1084.

³² Tudor Pamfile, *Pământul după credințele poporului român*, București, Cultura Națională, 1924, p. 6-7.

³³ *Ibidem*, p. 9. Aici însă se precizează că, dintre femei, dreptul de a umbla cu capul descoperit îl au doar adolescentele.

³⁴ *Ibidem*, p. 10.

³⁵ *Ibidem*, p. 9.

³⁶ Toate cimitirele vechi, păstrate din secolele XVIII-XIX, sunt situate pe costișele semi-lutoase ale dealurilor, în straturile inferioare ale cărora, la adâncimea de 1,8-2,5 m – unde, de obicei, e îngropat sicriul cu răposatul – întotdeauna este lut galben. De aici și proverbele „*Din lut ne tragem, în lut ne ducem*” și „*Din pământ ne-am născut, din pământ mâncăm, în pământ ne ducem*”. A se compara: în Boldurești – Nisporeni pe burta lehuzei, imediat după naștere, sub bandaj *se pune un boț de lut*.

De aceea în Transcarpatia (Maramureșul istoric din partea dreaptă a Tisei, în Ucraina, unde mai locuiesc aproximativ 50.000 de români), în scopul izgonirii duhului rău, în ajunul Crăciunului, „lângă studolă se pune o coasă și o ladă de lemn *cu lut muiat*, de acela cu care se ung pereții caselor, și atunci zgripturoaica nu se va încumeta să se apropie de casă și să ia mana vacii în ajun de sărbătoare”³⁷. În Morovaia – Orhei, probabil în același scop, primăvara, de sărbătoarea Sfântului Gheorghe, lipeau cu lut o parte din peretele grajdului³⁸. Aceeași funcție a lutului este pusă în valoare și în cazul când cu el se muruiesc brâie late de vreo 25 de cm pe perimetrul ferestrelor, ușilor, a odăii de locuit, în casele de lemn (raionul Hlâboca/Adâncata – Cernăuți)³⁹.

Comparând acest obicei cu cel răspândit la toți românii din Basarabia de a freca cu usturoi ramele ferestrelor, balamalele⁴⁰ ușilor sau de a desena cruciulițele direct pe geamuri⁴¹ în ajun de Sfântul Andrei, când *strigoii, zburătorul* ar fi avut o deosebită putere pentru a cășuna rele celor ai casei, vedem că are aceleași funcții⁴². Rolul apotropaic al usturoiului este arhicunoscut⁴³, însă termenul său de acțiune e relativ scurt, întrucât mirosul dispare repede. Mult mai rezistente sunt brâiele de lut din jurul ferestrelor, care, ulterior, mai sunt protejate și de stratul de var⁴⁴. Românilor din Basarabia, ca și altor popoare, le era proprie credința că diferite ornamente de lemn

³⁷ P. Gh. Bogatârev, *Магические действия, обряды и верования Закарпатья*, în *Вопросы теории народного искусства*, Moscova, 1971, p. 215.

³⁸ Informație de teren, E. Bâzgu, 1982.

³⁹ Idem, 1987.

⁴⁰ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, p. 57.

⁴¹ A. Stuart, „Доклад Бессарабского председателя управы А. Ф. Стурта «О местных праздниках»”, în *Сборник Бессарабия*, Sankt Petersburg, 1903, p. 67; Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, p. 58.

⁴² Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, p. 57.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Obiceiul de a da cu var a apărut, probabil, mai târziu. Anterior exista doar metoda de a unge suprafețele cu un strat subțire de humă, lut albicios, folosit și de moldovenii din județul Balta, regiunea Podolia, la anul 1848. Odaia lor de trăit întotdeauna era dată „cu lut alb” (A. Smerecinski, *op. cit.*, f. 1034). Cu *humă albeau* *cuptorul* și moldovenii din regiunea Herson (Teodor T. Burada, „O călătorie în satele moldovenești din gubernia Cherson (Rusia)”, în *Opere*, vol. IV, București, 1978, p. 148).

cu sens mitic, chenarele de la cadrul ferestrei și ușii sunt cea mai sigură pavază contra forțelor malefice⁴⁵.

La moldovenii basarabeni, în afară de ferestre și uși, un loc vulnerabil prin care puteau pătrunde forțele malefice se considera a fi și hornul cuptorului (sobei), loc de altfel preferat de a intra sau ieși din casă al vidmelor, zburătorului⁴⁶. Din acest motiv, în satul Mileștii Mici – Chișinău, pe lângă faptul că de Sfântul Andrei desenau cruciulițe de usturoi pe geamuri, era obligatoriu „să mânjești gura cuptorului cu o petică cu lut, cică mânjești gura lupului” (51g). Probabil, anume în scopul de a împiedica pătrunderea acestor forțe prin horn⁴⁷, când se clădea vatra hornului, se zidea în ea un cap de cucuș (45, 90). De acest obicei e legat organic și cel de a instala pe creasta acoperișului sau chiar deasupra hogașului chipul unui cucuș din piatră, ceramică, tablă – „ca să fie liniște în casă și ușor în viață” (52b).

Un alt element important al sfințirii și trecerii casei noi în categoria celor locuite îl constituia baterea pe din afară, la toate colțurile casei, la înălțimea mâinii (34a, b, 52b) sau sub streășină (81a), a unor cuie de lemn pregătite special din lemn de brad, de tei (16, 34), de plop (56) sau de alte specii, cu o lungime de 8-12 cm⁴⁸. În casele de lemn din regiunea Cernăuți (45, 90), cuiele sunt bătute atât la talpa, cât și la cununa casei, unde, în găuri sfredelitate din timp, se pun boabe de grâu, tămâie, untdelemn, lemn de tisă, busuioc, bucățele dintr-o rasă de preot (90a) etc.

Această tradiție arhaică, caracteristică pentru casele de lemn, s-a păstrat și mai târziu. În unele sate din nordul republicii, unde de-a lungul secolului al XX-lea s-au construit și se construiesc numai case de chirpici și de zid, cuiele se bat și la nivelul temeliei, deși de acest lucru nu mai e nevoie, deoarece nu mai sunt puse tălpile din bârne de lemn,

⁴⁵ De pildă, la udmurți, „după tradiție, obiecte împodobite cu ornamente sunt: poarta, ușile, chenarele de fereastră, adică intrările care trebuie păzite de pătrunderea forțelor rele ce existau în sistemul concepției păgâne despre lume” – A. I. Ermakov, *Художественное функционирование декора в народном искусстве Удмуртии XIX – нач. XX веков*. Autoreferatul tezei de doctor, Moscova, 1985, p. 15.

⁴⁶ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 190, 191 și 193.

⁴⁷ Anume prin hornul vertical al cuptorului, care era destul de larg (până la 80-90 cm) și fără coturi, pentru a-i speria pe cei ai casei, unde trăiau fete de măritat, pătrundeau flăcăi, imitând zburătorul, strigoitul (Mileștii Mici – Chișinău; culeg. E. Bâzgu, august 1985).

⁴⁸ În mai multe sate (mai ales, din centrul Moldovei), preotul, oficiind ritualul, desena cruci cu un creion sau cu un tăciune pe cei patru pereți și înfîgea sub fiecare câte un chibrit, învălătucit în vată și muiat în mir sau untdelemn.

acestea fiind inutile din punct de vedere constructiv. Găurile, făcute din timp, se umpleau cu grâu, tămâie ș.a.

Studierea evoluției arhitecturii populare din nordul Moldovei, în retrospectivă, ne permite să tratăm aceste reminiscențe drept un semn indirect al dominării aici, în trecutul nu prea îndepărtat (secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea), a arhitecturii de lemn. Faptul că anume aici există multe biserici de lemn care, planimetric și proporțional, au multe trăsături comune cu cele ale locuinței populare, denotă că, în această zonă, lemnul, ca material prim pentru construcție, era răspândit, pe timpuri, și în arhitectura populară țărănească. Despre aceasta ne mărturisesc și notițele călătorilor străini din secolele XVI-XVIII⁴⁹. E de menționat faptul că, încă din veacurile XVIII-XIX, pentru construcția bisericilor, moldovenii preferau lemnul și nu piatră chiar și în zonele lipsite total de păduri, dar bogate în piatră de construcție de calcar⁵⁰.

Case țărănești construite din bârne cioplite în patru dungii, dar lipite ulterior pe din afară cu lut și văruițe, asemenea celor de nuiete sau ceamur, au fost atestate în anii 1950 în raionul Dondușeni de o expediție condusă de Kadina și Vladimirskaja⁵¹, precum și de etnograful basarabean Valentin Zelenciuk⁵². Procesul dispariției tradițiilor vechi ale arhitecturii lemnului se observă și în raioanele de sud ale regiunii Cernăuți-Noua Suliță și Securenii (partea de nord a fostului județ Hotin, astăzi în Ucraina). Aproape în fiecare sat din aceste raioane, între masivele compacte de case de locuit moderne, construite din piatră sau cărămidă, încă se mai pot găsi cu ușurință câte 10-15 case vechi de lemn, în majoritatea lor lipite ulterior cu lut și văruițe. Numai în raioanele pre-carpătice (Hlâboca și Storojineț) ale regiunii Cernăuți arhitectura în lemn s-a păstrat în aspectul ei tradițional.

Având în vedere vechimea tradițiilor arhitecturii lemnului din Moldova medievală în genere, faptul că se folosesc pentru descântece

⁴⁹ David N. Goberman, „Памятники молдавского деревянного зодчества на Буковине”, în vol. *Этнография и искусство Молдавии*, Chișinău, 1972, p. 123-145; Alexandr Zaharov, *op. cit.*, p. 12; „Domnitorii nu obișnuiau să clădească din lemn”, Ioan Zugrav, *Biserica Neamului din Rădăuți*, Cernăuți, f. a., p. 6.

⁵⁰ Vasile Kurdinovskii, *Cele mai vechi biserici de lemn din județul Hotin*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia”, Chișinău, XVI, 1925, p. 69-70.

⁵¹ I. Gh. Kadina, *op. cit.*, p. 2.

⁵² Valentin Zelenciuk, *op. cit.*, p. 75.

și vrăji⁵³, în obiceiurile și ritualurile de nuntă și de înmormântare anumite specii de copaci, cu predilecție *tisă, brad, tei*, putem afirma cu certitudine că facerea acestor cuie anume din aceste specii e o tradiție mult mai arhaică decât se credea, de sorginte apotropaică. Potrivit credințelor populare, dacă cineva scotea noaptea pe furis aceste cuie, apoi casa se dărâmă (12) sau acolo vor fi neplăceri (16). În Mărcăuți – Hotin (Edineț), cuiele de tei „*feresc copiii de rău, de samcă*” (52b). După cum constatăm, în toate cazurile rolul cuielor din anumite specii era acela de a ocroti casa și pe cei ai casei de diferite rele.

În loc de concluzii

Completând contribuțiile predecesorilor noștri în domeniu, de care ne-am folosit la elaborarea prezentei exegeze, am considerat util să reconstituim întregul scenariu al ritului construcției casei, începând cu la alegerea locului bun pentru locuință, săparea fundației, continuând cu edificarea pereților, punerea acoperișului și încheind cu sfințirea casei noi. Era necesar să reconsiderăm acest scenariu ritual și pentru faptul că deja el a suportat mari mutații pe parcursul secolului al XX-lea, încât cercetătorii care vor aborda pe viitor acest domeniu vor avea un cadru de referință mai consistent.

Ca să cuprindem mai bine factologia realităților culturale din același sistem al construcției casei am apreciat că este necesar să punem în valoare și semnificațiile materialelor din care este construită locuința, pentru a întregi sfera credințelor și a reprezentărilor care motivează pe diferite planuri gesturile, obiectele și scenariul ritual al construcției casei. Am stabilit că materialele preferate pentru construcție erau lutul și lemnul, ambele cu semnificații mitice complexe. Piatra era în bună parte evitată în practica construcției caselor țărănești, ea fiind socotită neînsuflită, iar în cazul utilizării ei sacrificiile apar mai evident în scenariul ritual.

⁵³ Cu ajutorul tisei, bunăoară, făceau temuta vrajă malefică *di ursit*. După miezul nopții, 9 zile la rând, tânăra (sau femeia) se ducea nudă în pădure, la un ciot de copac, însemnat din timp, unde de fiecare dată bătea câte un țaruș de tisă rostind vrăji contra soției ursitului ei. După ce bătea ultimul țaruș, în a noua zi, soția ursitului trebuia să moară, iar bărbatul să-și ia de soție pe cea care a ursit (Suceveni – Cernăuți; culeg. E. Bâzgu, 1987). Pentru a lecuși vitele, în satul Dângeni făceau niște bețișoare, cuie din lemn de tei, le aprindeau și, când începeau să fumege, afumau o ureche a animalului, pronunțând cuvinte magice care, se credea, aveau un efect terapeutic.

Locul construcției se alegea ținându-se cont de condițiile naturale favorabile protejării vieții omului. Utilizând adesea magia imitativă, oamenii evitau să construiască locuința în locurile deja ocupate de o viață postumă, care putea afecta viața celor vii. Asigurarea unei vieți prospere era prospectată și prin racordarea tuturor gesturilor rituale la criteriile temporale, spațiale, morale. Deoarece în casa nouă locuitorii puteau duce o viață fericită doar atunci când construcția ei nu afecta spațiul vital al cuiva (de sub nivelul solului), continuau să încerce predispunerea locului în acceptarea de noi locatari prin diferiți mediatorii ai bunăstării. Încercarea locului prin intermediul apei și al boabelor de grâu este o practică specifică românilor.

În cazul când locul era determinat, prin metodele descrise mai sus, ca fiind bun pentru construcție, în temelia viitoarei case sau în primul boț de lut, aruncat în pod, se puneau, în calitate de ofrandă pentru asigurarea viitoarei bunăstări a familiei, acele plante, lucruri, care erau cultivate sau erau caracteristice zonei date, deci aveau o importanță vitală întru prosperarea gospodăriei lor. De exemplu, mocanii aduceau jertfă un berbec viu sau un cap de berbec, lână de oaie, iar în satele cu tradiții vechi în privința agriculturii – boabe de grâu, de secară sau produse de panificație – colac, prescură ș.a.

În toate zonele exista practica de a „însufleți” ceea ce construiau oamenii prin jertfirea unei ființe vii: *om, animal, pasăre* sau altceva care îi înlocuiau: umbra omului, părți ale corpului animalului (capul), pene, chipuri desenate pe hârtie, fotografii. Toate acestea se făceau pentru ca noul edificiu „să nu ceară” de la ai casei o altă jertfă. Din acest motiv, în prima noapte, lăsau să doarmă în casă o ființă vie care se putea apăra de ființele malefice sau care își împlinise veacul și nu se temea să le atragă asupra sa.

Riturile jertfirii unei ființe vii sau a unui simulacru al lor (boabe de culturi agricole, prosoape, apă) la punerea temeliei, zidirea pereților, ridicarea căpriorilor, punerea tavanului, ungerea pereților cu lut galben, baterea în colțuri a cuielor, făcute din lemn de brad, de tei, de tisă, aveau ca rost ritual să contureze în marele spațiu al macrocosmosului, în care locuiesc, deopotrivă, ființe benefice și malefice, un cerc închis al microcosmosului casei, pentru a asigura securitatea locatarilor ei și a-l face de nepătruns pentru forțele nedorite.

Bunăstarea casei mai depindea de timpul când începea alegerea locului, de ziua sfințirii casei, de respectarea unei anumite ordini la săvârșirea obiceiurilor și a ritualurilor. Cel mai favorabil timp era

considerat începutul săptămânii, al lunii, într-o perioadă când astrul nopții era plin sau înspre împlinire.

În preferința de a face casa cu fața spre sud sau, în cel mai rău caz, spre răsărit, de a înzidi jertfa în colțul de răsărit (sau de a începe construcția, muritul, vărutul din colțul de răsărit, după cum merge soarele) se întrevăd reminiscențe ale cultului antic precreștin al soarelui.

Ultima etapă, sfințirea, era menită să asigure celor ai casei o viață îndelungată și fericită în noua locuință. Partea finală a ei – pomana – amintește, în fond, praznicele de pomenire, în cadrul cărora se dădea de sufletul moșilor, rudelor răposate, al sufletului adus jertfă. Astfel, se asigura atitudinea binevoitoare față de casă și de locatarii ei din partea străbunilor mitici – moși – și, firește, din partea sufletului nou apărut al casei – stafiei – „păzitorul casei”. Rădăcinile acestor obiceiuri și datini vin din vremurile antice precreștine. Influența exercitată de religia creștin-ortodoxă asupra integrității lor diferă și variază de la o așezare la alta, fapt ce denotă o relativă stabilitate a acestor tradiții arhaice.

Lista localităților citate⁵⁴

1. *Alexeevca*, jud. Iași (Ungheni), inf. Nicolai V. Lapteacru, n. 1925, știutor de carte (s-a născut și a crescut în satul Rădenii Vechi, același județ); culeg. Ana Graur.
2. *Alcedar*, jud. Orhei, inf. Glicheria N. Horoban, n. 1920; culeg. Maria Marco.
3. *Bogdănești*, jud. Hotin (Edineț) – apud Ion Taloș, *Meșterul Manole...*, p. 21.
4. *Boldurești*, jud. Iași (Ungheni), inf. Vera V. Michitiuc, n. 1926, autodidact; culeg. Maria Ciocanu.
5. *Brănești*, jud. Orhei, inf. Alexandru Lisnic, n. 1908, știutor de carte, băștinaș; culeg. Eugen Bâzgu.
6. *Brânza*, jud. Cahul – cf. „Отчет Этнографической Экспедиции за 1983 г.”, în Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Fond 24, dosar 2, p. 32; culeg. Gheorghe Spătaru.
7. *Brânzeni*, jud. Hotin (Edineț), inf. Maria V. Darii, n. 1925, știutoare de carte (s-a născut și a crescut în Țânțăreni – Orhei); culeg. Eugen Bâzgu.
8. *Dubău*, jud. Dubăsari (Transnistria), inf. Valea C. Nedeșevskaia, n. 1957, 10 clase (născută în Bujor – jud. Lăpușna); culeg. Eugen Bâzgu.
9. *Bumbăta*, jud. Iași (Ungheni), inf. Vera V. Certac, n. 1922; culeg. Varvara Buzilă.
10. *Vădeni*, jud. Soroca, inf. Petru Lupașcu, n. 1928, 4 clase; culeg. Eugen Bâzgu.

⁵⁴ Precizăm faptul că numele informatorilor sunt rediate după cum s-au prezentat ei înșiși. Pentru indicarea localităților a fost folosită împărțirea administrativă pe județe din perioada interbelică, în paranteze fiind notată denumirea județului când acest articol a fost corectat (adică în anii 1998-2003).

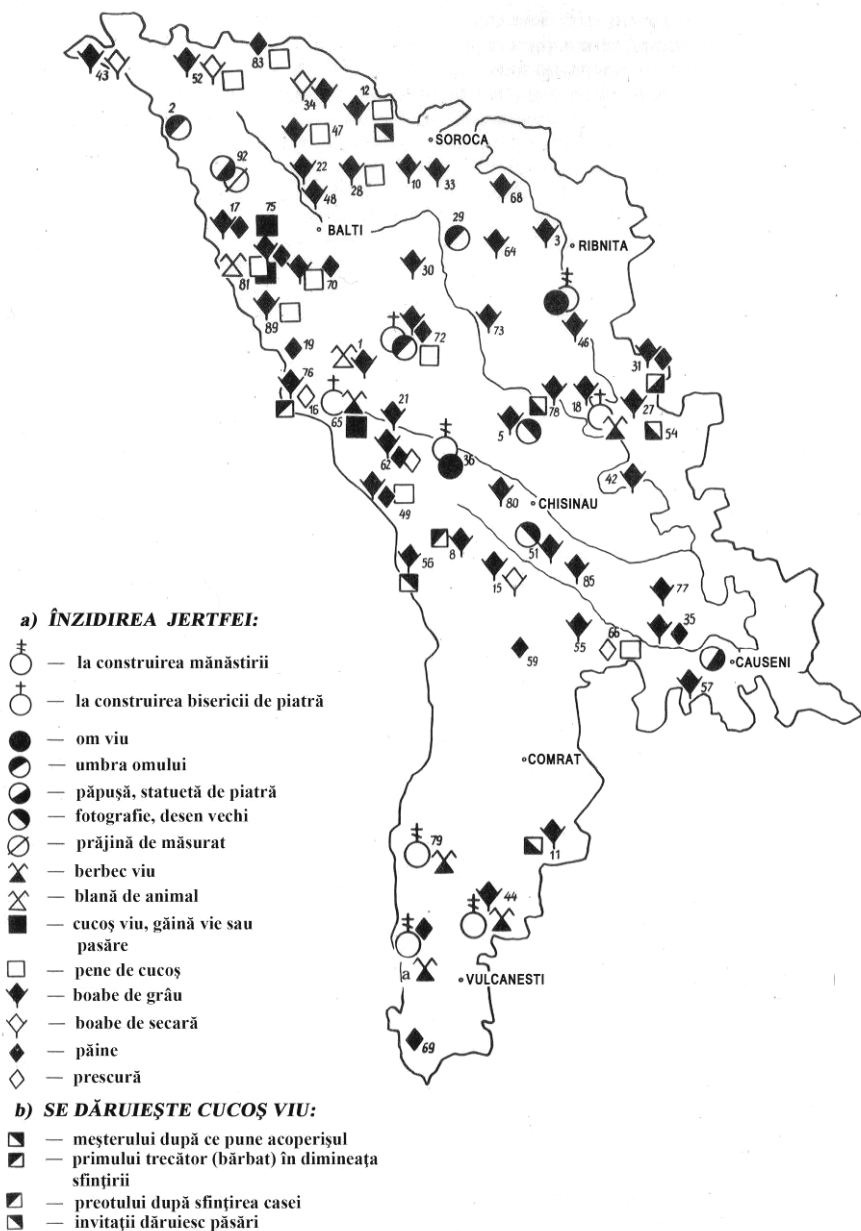
11. *Valea Perjii*, jud. Cahul, inf. Eugenia Obreja, n. 1964, 10 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
12. *Vâsoca*, jud. Soroca, inf. Maria G. Statnic, n. 1933, 10 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
13. *Volovița*, jud. Soroca, inf. Ileana M. Pânzaru, n. 1914 și Maria Maxim, n. 1920; culeg. Eugen Bâzgu și Ana Graur.
14. *Vorniceni*, jud. Orhei, inf. Claudia I. Ursu, n. 1944, știutoare de carte; culeg. Eugen Bâzgu.
- 15a. *Hansca*, jud. Lăpușna, inf. Serafima Pușcaș, n. 1948, 10 clase și Lidia I. Cernei, n. 1959, 10 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 15b. *Hansca*, inf. Matroana S. Romanescu, n. 1920, învățătoare⁵⁵; culeg. Eugen Bâzgu.
- 16a. *Gherman*, jud. Iași (Ungheni), inf. Gheorghe C. Straticiuc, n. 1939, știutor de carte, constructor; culeg. Eugen Bâzgu.
- 16b. *Gherman*, inf. Olga P. Pogor, n. 1926; culeg. Ana Graur.
17. *Hâjdieni*, jud. Iași (Bălți), inf. Olga P. Cibotaru, n. 1929; culeg. Ana Graur.
18. *Jăvreni*, jud. Orhei, inf. Tecla V. Pâslari, n. 1923, o clasă (locuiește în satul Holercani, același județ); culeg. Eugen Bâzgu.
- 19a. *Horești*, jud. Iași (Bălți), inf. Elena G. Bobu, n. 1920, 7 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 19b. *Horești*, inf. Nicolae I. Barbu, n. 1920, 5 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 19c. *Horești*, inf. Arcadie Harea, n. 1930, 5 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 19d. *Horești*, inf. Dumitru P. Harea, n. 1927, 4 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
20. *Horodiște*, jud. Orhei, mănăstirea rupestră, secolele XII-XVII; culeg. Eugen Bâzgu
- 21a. *Horodiște*, jud. Iași (Ungheni), inf. Ivan G. Lungu, n. 1931, 4 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 21b. *Horodiște, jud Orhei*, inf. Marica I. Ghelan, 4 clase; culeg. Eugen Bâzgu și Ana Graur.
22. *Fântânița*, jud. Soroca, inf. Dumitru N. Albu, n. 1928 (locuiește în Țarigrad – Soroca); culeg. Eugen Bâzgu.
23. *Grozești*, jud. Iași (Ungheni), inf. Olga I. Lupeșcu, n. 1938, băștinașă (locuiește în satul Măcărești, același județ); culeg. Eugen Bâzgu.
- 24a. *Hrușca*, Transnistria, inf. Iustina G. Taran, n. 1928; culeg. Maria Marco.
- 24b. *Hrușca*, Transnistria, inf. Aculina V. Pidon; culeg. Maria Marco.
25. *Hârtopul Mic*, jud. Orhei, inf. Paraschiva A. Cornea, învățătoare; culeg. Varvara Buzilă.
26. *Trestiana (Dumca)*, reg. Cernăuți, inf. Maria I. Tomiuc, n. 1944, 10 clase; culeg. Varvara Buzilă.
27. *Doibani*, jud. Dubăsari, (Transnistria), inf. Aniuta E. Adrievscaia, n. 1922, analfabetă; culeg. Eugen Bâzgu.
28. *Dominteni*, jud. Soroca, inf. M. Lidia, n. 1928, știutoare de carte (s-a născut și a crescut în satul Hăsnășeni, jud. Iași (Bălți)); culeg. Eugen Bâzgu.
29. *Domuljeni*, jud. Orhei – apud Ion Taloș, *Meșterul Manole...*, p. 21.
30. *Drăgănești*, jud. Iași (Bălți), inf. Ecaterina I. Macovei, n. 1922; culeg. Varvara Buzilă.
- 31a. *Dubova*, jud. Dubăsari, (Transnistria) inf. Nadea Mihalache, n. 1921, 7 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 31b. *Dubova*, inf. Olga N. Lebejic, n. 1929, 3 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 31c. *Dubova*, inf. Vasilisa I. Zolotiu, n. 1922, analfabetă (s-a născut și a crescut în

⁵⁵ În listă e indicată specialitatea doar pentru muncitori și funcționari. Restul informatorilor erau agricultori.

- Mășcăuți – Orhei); culeg. Eugen Bâzgu.
32. *Pătrăuți*, reg. Cernăuți, inf. Ilie G. Zmoșu, n. 1941, băștinaș, știutor de carte, (locuiește în Dubovca – Cernăuți); culeg. Eugen Bâzgu.
33. *Dubna*, jud. Soroca, inf. Natalia S. Ursu, n. 1927, 4 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 34a. *Dânjeni*, jud. Hotin (Edineț), inf. Mihail I. Tonu, n. 1926, învățător; culeg. Eugen Bâzgu.
- 34b. *Dânjeni*, jud. Hotin (Edineț), inf. Liuba V. Tonu, n. 1923, învățătoare; culeg. Eugen Bâzgu.
35. *Zaim*, jud. Tighina, inf. Nadejda S. Vulpe, n. 1934, știutoare de carte; culeg. Eugen Bâzgu.
36. *Căpriană*, jud. Orhei, mănăstirea din 1421; culeg. Eugen Bâzgu.
37. *Carapciu*, reg. Cernăuți; culeg. Eugen Bâzgu.
38. *Colicăuți*, jud. Hotin (Edineț), inf. Andrei S. Balan, n. 1899; culeg. Eugen Bâzgu.
39. *Copanca*, jud. Tighina – apud Petre V. Ștefănuță, *Cercetări folclorice pe Valea Nistrului de Jos*, Chișinău, 1937.
40. *Costuleni*, jud. Iași (Ungheni), inf. Zina G. Șișcanu, n. 1944, (locuiește în satul Măcărești, același județ); culeg. Eugen Bâzgu.
41. *Coșernița*, jud. Orhei; culeg. Eugen Bâzgu.
42. *Coșnița*, jud. Dubăsari, Transnistria, inf. Vera Țâmbuleac, n. 1923, 2 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 43a. *Criva*, jud. Hotin (Edineț), inf. Vera P. Ciubotaru, n. 1933, știutoare de carte; culeg. Eugen Bâzgu.
- 43b. *Criva*, jud. Hotin (Edineț) inf. Aculina P. Hrin, n. 1931, analfabetă; culeg. Eugen Bâzgu și Varvara Buzilă.
44. *Câmpești*, jud. Cahul, inf. Maria A. Turcencu, n. 1924, 4 clase (s-a născut și a crescut în satul Trifești, același județ); culeg. Eugen Bâzgu.
45. *Cupca*, reg. Cernăuți, inf. Saveta C. Chirstiuc, n. 1926 (locuiește în Suceveni – Cernăuți); culeg. Eugen Bâzgu.
46. *Lalova*, jud. Orhei, inf. Maria A. Macrinici, n. 1946; culeg. Eugen Bâzgu.
47. *Mândăc*, jud. Soroca, inf. D. Gheorghe, n. 1940, 8 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
48. *Corlăteni* (denumit de sovietici și *Leadoveni*), jud. Iași (Edineț), inf. Liuba V. Catan, știutoare de carte; culeg. Eugen Bâzgu.
- 49a. *Măcărești*, jud. Iași (Ungheni), inf. Ivan P. Mihail, n. 1926, știutor de carte; culeg. Eugen Bâzgu.
- 49b. *Măcărești*, inf. Olga I. Lupeșcu, n. 1938, (locuiește în satul Grozești, același județ); culeg. Eugen Bâzgu.
- 49c. *Măcărești*, jud. Iași (Ungheni), inf. Zina G. Șișcanu, n. 1944, în s. Costuleni, același județ, știutoare de carte; culeg. Eugen Bâzgu.
50. *Malovata*, jud. Orhei, inf. Gheorghe L. Borș, n. 1937, 5 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 51a. *Mileștii Mici*, jud. Chișinău, inf. Sofronia P. Vidrașcu, n. 1913, analfabetă; culeg. Ana Graur.
- 51b. *Mileștii Mici*, inf. Sofronia P. Vidrașcu, n. 1913, analfabetă, culeg. Ana Graur.
- 51c. *Mileștii Mici*, inf. Ana I. Cuciurescu, n. 1924, 7 clase; culeg. Ana Graur.
- 51d. *Mileștii Mici*, inf. Ana E. Petrașcu, n. 1924; culeg. Ana Graur.
- 51e. *Mileștii Mici*, inf. Simion I. Petrașcu, n. 1922, știutor de carte; culeg. Ana Graur.
- 51f. *Mileștii Mici*, inf. Ana G. Trofim, n. 1924, 4 clase; culeg. Ana Graur.
- 51g. *Mileștii Mici*, inf. Tecla P. Trofim, n. 1906, analfabetă; culeg. Ana Graur.

- 52a. *Marcăuți*, jud. Hotin (Edineț), inf. Ecaterina P. Nazarco, n. 1905, analfabetă și Elena Postolachi, fiica ei, știutoare de carte; culeg. Eugen Băzgu, Varvara Buzilă și Emanuil Rikman.
- 52b. *Marcăuți*, inf. Leonte S. Certan, n. 1924, știutor de carte; culeg. Eugen Băzgu.
53. *Morovaia*, jud. Orhei, inf. Irina Buzilă, n. 1922 în Piatra – Orhei, analfabetă (locuiește în satul Trebujeni, același județ); culeg. Eugen Băzgu.
54. *Coșnița Nouă*, jud. Dubăsari, Transnistria, inf. Liuba M. Grosu, n. 1928, 7 clase; culeg. Eugen Băzgu.
55. *Chircăieștii Noi*, jud. Tighina, inf. Axenia Paladi, n. 1924, 4 clase; culeg. Eugen Băzgu.
56. *Obileni*, jud. Lăpușna, inf. Olimpia Rotaru, n. 1944, 4 clase și Alexandra Maidan, 1904, analfabetă; culeg. Eugen Băzgu.
57. *Opaci*, jud. Tighina, inf. Matvei M. Tataru, n. 1910, analfabet; culeg. Vasile Tătaru.
58. *Pătrăuți*, reg. Cernăuți, inf. Ilie G. Zmoșu, n. 1941, băștinaș, știutor de carte (locuiește în Dubovca – Cernăuți); culeg. Eugen Băzgu.
59. *Marienfeld*, jud. Lăpușna, inf. Vera Pascali, n. 1955, 10 clase; culeg. Eugen Băzgu.
60. *Pererâta*, jud. Hotin (Edineț), inf. Ion G. Borșu, știutor de carte; culeg. Eugen Băzgu.
61. *Peciște*, jud. Orhei, inf. Filip I. Bălțeanu, n. 1900, 4 clase, băștinaș; culeg. Ion Bălțeanu.
62. *Pârjolteni*, jud. Iași (Ungheni), inf. Andrei E. Avornicului, n. 1939, băștinaș, contabil; culeg. Eugen Băzgu.
63. *Pârâta*, jud. Dubăsari, Transnistria, inf. Gheorghe T. Moisei, n. 1928, băștinaș, 6 clase; culeg. Eugen Băzgu.
64. *Răspopeni*, jud. Orhei, inf. Iosiv P. Guțan, n. 1921, băștinaș; culeg. Tudor Bragă.
65. *Rezina*, jud. Lăpușna, inf. Pavel I. Filipciuc, știutor de carte; culeg. Galina Popovici.
66. *Sălcuța*, jud. Tighina, inf. Vasile I. Ciloci, n. 1962, 10 clase; culeg. Eugen Băzgu.
67. *Seliște*, jud. Iași (Ungheni), inf. Anton A. Poleacov, n. 1927, știutor de carte; culeg. Varvara Buzilă.
68. *Sănătăuca*, jud. Soroca, inf. Elizaveta T. Brunchi, n. 1906; culeg. Maria Marco.
69. *Slobozia Mare*, jud. Cahul, inf. Olea Crăciun, n. 1954, 10 clase; culeg. Eugen Băzgu.
70. *Obreja Veche*, jud. Iași (Bălți), inf. Nadejda G. Șălaru, n. 1957, 10 clase; culeg. Eugen Băzgu.
71. *Clococeni Vechi*, jud. Iași (Bălți), inf. G. Vădăoi, n. 1957, 10 clase; culeg. Ana Graur.
72. *Rădenii Vechi*, jud. Iași (Ungheni), inf. Maria I. Bulbaș, n. 1922, analfabetă; culeg. Ana Graur.
73. *Sărătenii Vechi*, jud. Orhei, inf. Nina O. Focșa, știutoare de carte; culeg. Varvara Buzilă.
74. *Storojineț*, jud. Cernăuți, inf. Elena V. Baziuc, n. 1920; culeg. Eugen Băzgu.
75. *Stârcea*, jud. Iași (Bălți), inf. Z. Costeșcaia, n. 1912; culeg. Eugen Băzgu.
76. *Taxobeni*, jud. Iași (Ungheni), inf. Arcadie Harea, n. 1930, 5 clase; culeg. Eugen Băzgu.
77. *Tănătari*, jud. Tighina, inf. Ilie F. Osadcii, n. 1956, 8 clase, constructor; culeg. Eugen Băzgu.
- 78a. *Trebujeni*, jud. Orhei, inf. Varvara I. Bujor, n. 1913, analfabetă; culeg. Eugen Băzgu.
- 78b. *Trebujeni*, inf. Irina D. Buzilă (Negruță), n. 1922, în satul Piatra, același județ, analfabetă; culeg. Eugen Băzgu.

- 78c. *Trebujeni*, inf. Gheorghe I. Buzilă, n. 1922, știutor de carte; culeg. Eugen Bâzgu.
- 78d. *Trebujeni*, inf. Limpiada I. Guțu, n. 1921, analfabetă; culeg. Eugen Bâzgu.
79. *Trifești*, jud. Cahul, inf. Maria A. Turcencu, n. 1924, 4 clase, băștinașă; culeg. Eugen Bâzgu.
- 80a. *Trușeni*, jud. Chișinău, inf. Alexandra Apostol, n. 1910, analfabetă; culeg. Varvara Buzilă.
- 80b. *Trușeni*, inf. Lidia G. Apostol, n. 1936, 3 clase; culeg. Tamara Macovei.
- 80c. *Trușeni*, inf. Alexandra I. Madan, n. 1921, 4 clase; culeg. Varvara Buzilă.
- 81a. *Ustia*, jud. Iași (Ungheni), inf. Victor F. Cojocaru, n. 1933, 7 clase și Vasile F. Noroc, analfabet; culeg. Eugen Bâzgu.
- 81b. *Ustia*, inf. Evdochia Alexandrovna Crudu, n. 1932, 4 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
- 81c. *Ustia*, inf. Alexandru Pârgari, n. 1922, 7 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
82. *Ustia*, jud. Orhei, Vladimir Nicu, n. 1922, 6 clase; culeg. Eugen Bâzgu.
83. *Hădărăuți*, jud. Hotin (Edineț), inf. Lidia D. Rusnac, n. 1917, cu puțină știință de carte și Maria G. Cernei, știutoare de carte; culeg. Eugen Bâzgu, Varvara Buzilă și Emanuil Rikman.
84. *Hrustovaia*, Transnistria, inf. Tatiana I. Răbdeu, n. 1918; culeg. Maria Marco.
85. *Tâpala*, jud. Chișinău, inf. Eudochia A. Leca, n. 1931, 4 clase; culeg. Varvara Buzilă.
86. *Ciobolaccia*, jud. Cahul, inf. Nina T. Mocanu, n. 1936, învățătoare; culeg. Varvara Buzilă.
87. *Cigârleni*, jud. Chișinău; culeg. Galina Popovici.
88. *Ciutești*, jud. Iași (Ungheni), inf. Vera F. Bejan, n. 1922; culeg. Varvara Buzilă.
- 89a. *Ciuciulea*, jud. Iași (Bălți), inf. Raia Budei, n. 1962, studii medii speciale; culeg. Varvara Buzilă.
- 89b. *Ciuciulea*, inf. Pavel V. Grosu, n. 1927; culeg. Ana Graur.
- 89c. *Ciuciulea*, inf. Gheorghe V. Luca, n. 1913; culeg. Ana Graur.
- 90a. *Suceveni*, reg. Cernăuți, inf. Domnica T. Chirstiuc, n. 1910 s. Cupca, reg. Cernăuți; culeg. Eugen Bâzgu.
- 90b. *Suceveni*, reg. Cernăuți, inf. Saveta C. Chirstiuc, n. 1926, băștinașă; culeg. Eugen Bâzgu.
- 90c. *Suceveni*, inf. Manole G. Chirstiuc, n. 1904, analfabet, băștinaș; culeg. Eugen Bâzgu.
- 90d. *Suceveni*, inf. Maria C. Chirstiuc, n. 1922, băștinașă; culeg. Eugen Bâzgu.
- 90e. *Suceveni*, inf. Gheorghe D. Suceveanu, învățător, băștinaș; culeg. Eugen Bâzgu.
- 90f. *Suceveni*, inf. Ileana Suceveanu, n. 1941, 7 clase, băștinaș; culeg. Eugen Bâzgu.
91. *Șișcani*, jud. Iași (Bălți), inf. Maria C. Curlă, n. 1929, băștinașă; culeg. Ana Graur.
92. *Șerbac*, jud. Hotin (Edineț), inf. Ivan G. Belo (vezi „Отчет Отдела Этнографии Академии Наук МССР за 1974 г.”, în Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Fond 24, dosar 7, p. 16); culeg. Gheorghe Spataru.



Des. 2. Tipurile de ofrandă aduse la fundarea și construirea caselor și a edificiilor de cult.
Răspândirea lor pe teritoriul Republicii Moldova

Hartă alcătuită de autor
(cf. datelor adunate în anchetele din perioada 1982-1988)